

Yazıdan Sanata, İnançtan Düşünceye

Anadolu Uygarlıkları Seçkisi

Script to Art, Faith to Thought

A Compendium of Anatolian Civilizations

Yazıdan Sanata, İnançtan Düşünceye

Anadolu Uygarlıkları Seçkisi

Script to Art, Faith to Thought

A Compendium of
Anatolian Civilizations

Hazırlayan | Edited by
Nihat Tekdemir

Yazıdan Sanata, İnançtan Düşünceye

Anadolu Uygarlıkları Seçkisi

Script to Art, Faith to Thought

A Compendium of Anatolian Civilizations

Anadolu Uygarlıkları Serisi'nin özel seçki kitabıdır.

Bu seri Tüpraş - Yapı Kredi Yayınları işbirliği ile hazırlanmıştır.

This is a special selection volume from the Anatolian Civilizations Series.

A co-publication of Tüpraş - Yapı Kredi Culture, Arts and Publishing.

Yapı Kredi Yayınları - 6645

ISBN 978-975-08-6623-4

Hazırlayan **Edited by**

Nihat Tekdemir

Editörler **Editors**

Kemalettin Köroğlu, Erkan Konyar (2011)

Urartu: Doğu'da Değişim /

Urartu: Transformation in the East

Taciser Tüfekçi Sivas, Hakan Sivas (2012)

Frigler: Midas'ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde /

Phrygians: In the Land of Midas, In the Shadow of Monuments

Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (2013)

Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu /

Hittites: An Anatolian Empire

Felix Pirson, Andreas Scholl (2014)

Pergamon: Anadolu'da Hellenistik Bir Başkent /

Pergamon: A Hellenistic Capital in Anatolia

Havva İşkan, Erkan Dündar (2016)

Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi /

From Lukka to Lycia: The Land of Sarpedon and St. Nicholas

Kaan İren, Çiçek Karaöz, Özgün Kasar (2017)

Persler: Anadolu'da Kudret ve Görkem /

The Persians: Power and Glory in Anatolia

Kemalettin Köroğlu, Selim Ferruh Adalı (2018)

Assurlular: Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur'un Krallığı /

The Assyrians: Kingdom of the God of Aššur from Tigris to Taurus

Oğuz Tekin (2019)

Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu: Krallar, İmparatorlar ve Kent

Devletleri / Hellenistic and Roman Anatolia: Kings, Emperors, City States

Olivier C. Henry, Ayşe Belgin-Henry (2020)

Karialılar: Denizcilerden Kent Kuruculara /

The Carians: From Seafarers to City Builders

Engin Akyürek, Koray Durak (2021)

Bizans Dönemi'nde Anadolu /

Anatolia in The Byzantine Period

Yaşar Ersoy, Elif Koparal (2022)

İoniahlılar: Ege Kıyıları'nın Bilge Sakinleri /

Ionians: The Sages of the Aegean Shore

Aşkın Özdzibay, İpek Dağlı (2024)

Pamphylia: Bereketli Ovada Halkların Ahengi /

Pamphylia: Harmony of the Peoples on the Fertile Plain

Redaksiyon **Redaction**

Darmin Hadzibegović, Derya Önder, Murat Yalçın

Çeviriler **Translations**

G. Bike Yazıcıoğlu, Azer Keskin, Ayşe Tatar, B. Nilgün Öz,
Burcu Akşahin, Deniz Sever Georgousakis, Fatih Mehmet Şen,
Giles Shephard, Güler Ateş, Gülşah Günata, Gürkan Ergin,
Hilal Gültekin Çatak, İnci Türkoğlu, İpek Dağlı, Liz Erçevik Amado,
M. Çağhan Keskin, Mary Işın, Merete Çakmak, Selin İrazca Geray,
Senem Özden Gerçek, Sera Yelözer, Sim İris Belik, Yiğit Adam,
Yiğit Değer Bengi

Grafik Tasarım **Graphic Design**

Nahide Dikel, Arzu Yaraş

Düzeltili **Proofreading**

Filiz Özkan, Merete Çakmak, Derya Sayın, Begüm Kovulmaz,
Fahri Güllüoğlu, Şeyda Öztürk, Ömer Şişman

Baskı **Print**

Ofset Yapımevi

Çağlayan Mah. Şair Sk. No: 4 Kağıthane - İstanbul

Telefon: (0 212) 295 86 01 • www.ofset.com

Sertifika No: 45354

1. baskı: İstanbul, Eylül 2025

1st printing: Istanbul, Eylül 2025

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2025
Sertifika No **Certificate No** 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

All rights reserved.

**No part of this publication may be reproduced without prior
written permission from the publisher.**

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul

Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23

https://www.yapikrediyayinlari.com.tr

e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr

facebook.com/yapikrediyayinlari

instagram.com/yapikrediyayinlari

x.com/YKYHaber

İçindekiler

Contents

İBRAHİM YELMENOĞLU

Anadolu'nun İzinde
On Anatolia's Trail • VIII

NIHAT TEKDEMİR

Anadolu Uygarlıklarının Özü
The Essence of Anatolian Civilizations • X

TUNÇ ÇAĞI'NIN HÂKİM GÜÇLERİ DOMINANT POWERS OF THE BRONZE AGE

KAREN RADNER

Assur Kenti ve Assur Krallığı Tarihine Genel Bakış
The City of Aššur and the Kingdom of Assyria: A Historical Overview • 2

FİKRİ KULAKOĞLU

Kaniş Karumu: Eski Assur Ticaretinin Anadolu'daki Başkenti
Karum Kaneš: The Capital City of Old Assyrian Trade in Anatolia • 24

THEO P. J. VAN DEN HOUT

Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi
A Short History of the Hittite Kingdom and Empire • 52

MELTEM DOĞAN-ALPARSLAN

Hitit Dönemi Anadolu'sunda Kâtipler ve Arşivler
Scribes and Archives in Hittite Anatolia • 72

DEMİR ÇAĞI KRALLIKLARI IRON AGE KINGDOMS

SUSANNE BERNDT-ERSÖZ

Frig Krallığı: Kökenleri, Tarihi ve Politik Gelişimi
The Phrygian Kingdom: Origins, History and Political Development • 88

TACİSER TÜFEKÇİ SİVAS

Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya – Midas Kenti
Phrygian Valleys and the Sacred Sites of Yazılıkaya – Midas City • 108

KEMALETTİN KÖROĞLU

Urartu: Krallık ve Aşiretler
Urartu: The Kingdom and Tribes • 142

PAUL ZIMANSKY

Urartu ve Çağdaşları
Urartu and its Contemporaries • 172

PIERRE BRIANT

Persler Kimdir?
Who are the Persians? • 186

SUAT ATEŞLİER

Anadolu'da Pers Dönemi Yapıları
Architecture during the Persian Period in Anatolia • 196

YEREL KİMLİKLER VE KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK LOCAL IDENTITIES AND CULTURAL DIVERSITY

HARTMUT BLUM	Lykia'nın Tarihi Coğrafyası Historical Geography of Lycia • 208
ZEYNEP KUBAN	Lykia Kaya Mezarları Lycian Rock-cut Tombs • 214
GARY REGER	Bölgesel Bağlamda Karia'nın Sınırları, Hudutları ve Sınır Bölgeleri Carian Frontiers, Boundaries, and Borderlands in Regional Context • 226
KORAY KONUK	Karia Bölgesi'nin Arkaik ve Klasik Dönem Sikkeleri Archaic and Classical Coins of Caria • 236
DAVID HILL & ELİF KOPARAL	İonia Şehir Devletleri ve Hinterlandları Ionian Poleis and their Hinterlands • 248
ANDREW GREGORY	İonia'da Erken Dönem'de Felsefi Düşünce Early Philosophical Thought in Ionia • 258
HARUN TAŞKIRAN & YAVUZ AYDIN	Prehistorik Çağlarda Pamphylia Prehistoric Pamphylia • 268
MUSTAFA ADAK	Erken Dönemlerden Klasik Çağ Sonuna Kadar Pamphylia Tarihi The History of Pamphylia from the Early Periods to the End of the Classical Age • 282

HELLENİSTİK VE ROMA DÜNYASI HELLENISTIC AND ROMAN WORLD

OĞUZ TEKİN	Büyük İskender: Doğu Seferi ve Hellenistik Çağ Alexander the Great: His Eastern Campaign and the Hellenistic Period • 296
BARBARA HOREJS	Tarihöncesi Çağlarda Pergamon ve Bakırçay (Kaikos) Ovası Pergamon and the Caicus Valley in Prehistoric Times • 306
HANS JOACHIM GEHRKE	Pergamon: Bir Antikçağ Metropolünün Tarihçesi A Brief History of Pergamon as an Ancient Metropolis • 318
CHRISTIAN MAREK	Anadolu'daki Roma Eyaletlerine Genel Bakış An Overview of Roman Provinces in Anatolia • 334
JOHN F. HALDON	Bizans Dönemi'nde Anadolu Anatolia in the Byzantine Period • 346
ŞEBNEM DÖNBEKÇİ	Anadolu'da Bizans Anıtsal Resim Sanatında Azizler ve Azizeler Saints in Byzantine Monumental Painting in Anatolia • 366

SÖZLÜK | GLOSSARY • 380

KISALTMALAR | ABBREVIATIONS • 382

DİZİN | INDEX • 383

ANADOLU UYGARLIKLARI SERİSİ BÖLÜM YAZARLARI |
CHAPTER AUTHORS OF THE ANATOLIAN CIVILIZATIONS SERIES • 394

Ana Tanrıça Matar (Kybele) ve müzisyenleri heykel grubu. Roller, L. E. (2012). Frig dini ve kült uygulamaları. T. Sivas & H. Sivas (Ed.), *Frigler: Midas'ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde* (TAUS-2, ss. 202-231). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara.

Statue of Mother Goddess Matar (Cybele) and her musicians. Roller, L. E. (2012). Phrygian religion and cult practice. In T. Sivas & H. Sivas (Eds.), *Phrygians: In the land of Midas, in the shadow of monuments* (TAUS-2, pp. 202-231). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; Museum of Anatolian Civilizations in Ankara.

Anadolu'nun İzinde

Doğu ile Batı'nın kesiştiği; iklimiyle, coğrafyasıyla, bereketli toprakları ve doğal zenginlikleriyle insanlık tarihinin en görkemli medeniyetlerine ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır Anadolu. Doğa ile insanın kadim birlikteliği bu topraklarda farklı kültürlerin ve geleneklerin sürekliliğini sağlamış, yerel kimliklerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Tarih boyunca dışarıdan gelen kavimler Anadolu'nun ruhuyla bütünleşmiş, kendi kültürlerini yerelle harmanlayarak yeni ve özgün uygarlıklar yaratmışlardır.

MÖ 3. binyılda Mezopotamya kralları **“Hatti Ülkesi”** diye sesleniyordu Anadolu'ya. MÖ 2. binyılda *Assurlular* ticaret merkezlerini burada kurdular ve uzak mesafe ticari anlaşmaları imzaladılar. *Hititler* ilk imparatorluğunu kurdular Hatti Ülkesi'nin ve onu **“bin tanrılı ülke”** ilan ettiler. *Friglerin* efsanevi kralı bu topraklarda çevirdi dokunduğu taşı som altına. *Urartular* demiri ateşle burada yoğurup dağların eteklerine kaleler inşa ettiler. Homeros *İonia*'da anlattı destanlarını, *Persler* Anadolu'ya taşıdı cennet bahçelerini. *Karialılar* ve *Lykialılar* burada kurdular ünlü birliklerini. *Pergamon*'un parşömenlerine kazındı Anadolu'nun hafızası ve *Pamphylia*'nın bereketli ovasında kuruldu tüm halkların sofrası. *Romalılar* buraya “Küçük Asya” anlamında **“Asia Minor”**, *Bizanslılar* ise doğan güneşin izinde **“Anatole”** dediler.

Ve zaman içinde, adını kendi özünden aldı: **Anadolu** oldu.

Elinizdeki kitap, 2011 yılında başlayan Tüpraş Anadolu Uygarlıkları Serisi'nden süzülerek oluşturulmuş özel bir seçkidir. Seri kapsamında yayımlanan *Urartular*, *Frigler*, *Hititler*, *Pergamon*, *Lykialılar*, *Persler*, *Assurlular*, *Hellenistik ve Roma Dönemi*, *Karialılar*, *Bizanslılar*, *İonialılar* ve *Pamphylialılar* olmak üzere 12 kitabın her birinden seçilen makalelerle derlenen bu eser, bir yandan akademik derinlik sunarken, diğer yandan Anadolu uygarlıklarını tarihsel bağlamları içinde bütüncül bir perspektifle değerlendirmemize olanak sağlıyor.

Koç Topluluğu ve Tüpraş olarak, Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılarken, kimliğimizi şekillendiren bu kadim coğrafyanın doğal ve kültürel mirasını da geleceğe aktarmayı bir sorumluluk olarak görüyoruz. Türkiye'nin lider sanayi kuruluşu olmanın getirdiği yükümlülükle, sürdürülebilir üretim ve temiz enerji odaklı dönüşüm vizyonumuzu çevresel, sosyal ve kültürel projelerle destekliyoruz. 2011'den bu yana sürdürdüğümüz Tüpraş Anadolu Uygarlıkları Serisi bu güçlü vizyonun kültürel boyutunu yansıtan uluslararası bir yayın projesidir. Anadolu'nun kültürel hafızasını, temiz enerji ve sürdürülebilirlik anlayışımızla harmanlayarak, yalnızca ülkemize değil, dünyaya da örnek teşkil edecek bir “enerji-kültür birlikteliği” modeli oluşturduk. Biriktirdiğimiz bu değerleri, yeni yayınlar ve yenilikçi projelerle geleceğe taşımaya kararlıyız.

Çünkü biz inanıyoruz ki, geçmişi anlamadan geleceği kurmak mümkün değildir.

Söz yine bereketli Anadolu topraklarında...

İbrahim Yelmenoğlu
Genel Müdür

On Anatolia's Trail

Due to its favorable climate, geographic location, fertile lands, and natural riches, Anatolia – at the intersection of the East and the West – has been a home to many magnificent civilizations in human history. The ancient and enduring bond between nature and humanity has led to the emergence and resilience of diverse cultures and traditions that paved the path for the formation of local identities in these lands. Throughout the ages, tribes coming to Anatolia from the outside were imbued with the Anatolian spirit and, thus, they created new and original civilizations blending their own cultures with the local and indigenous ones.

In the 3rd millennium BCE, Anatolia was known as the “**Land of Hatti**” by Mesopotamian kings. In the 2nd millennium BCE, *Assyrians* established trading posts in Anatolia and conducted long-distance commerce bound by contractual agreements. The *Hittites* established the earliest empire of the Land of Hatti and declared it “**the land of a thousand gods**”. The legendary king of the *Phrygians* turned stone into solid gold by his magic touch in these lands, and the *Urartians* wrought the iron with fire and built fortresses on the skirts of mountains. While Homer sung his epic poems in *Ionia*, the *Persians* brought their paradise-gardens to Anatolia. This was where the *Carians* and the *Lycians* established their famous confederacies, and while the scrolls of *Pergamon* immortalized the memory of Anatolia, its peoples came together in celebrations of life in harmony on the fertile plains of *Pamphylia*. For the *Romans*, it was “**Asia Minor**” (Little Asia), and for the *Byzantine*, it was “**Anatole**” in the trail of the rising sun.

And over time, its essence became its namesake, the land became **Anatolia**.

This book contains a special selection of chapters distilled from the Tüpraş Anatolian Civilizations Series, which commenced in 2011. This compiled volume of selected articles from each of the twelve books in this series – *Urartians*, *Phrygians*, *Hittites*, *Pergamon*, *Lycians*, *Persians*, *Assyrians*, *Hellenistic and Roman Period*, *Carians*, *The Byzantine Period*, *Ionians*, and *Pamphylia* – offers not only the depth of expert scholarship on each period of focus, but also allows us to appreciate Anatolian civilizations in their historical context within a holistic perspective.

As Koç Holding and Tüpraş, we consider it our duty to serve to fulfill Turkey's energy needs while transmitting to the future the natural and cultural heritage of this ancient land that shapes our identity. With the sense of obligation and responsibility that being Turkey's leading industrial enterprise gives us, we reinforce our vision of a sustainable and clean energy-oriented industrial transformation with environmental, social, and cultural projects. The Tüpraş Anatolian Civilizations Series, which steadily continued as an international publication project since 2011, is a manifestation of the cultural dimension of this powerful vision. By combining our efforts concerning the cultural memory of Anatolia with our understanding of clean energy and sustainability, we have created an “energy-culture integration” model that will set an example not only for our country but also for the world. We are determined to carry this shared cultural capital to the future as we move forward with new publications and innovative projects...

... because we believe that it is not possible to build the future without understanding the past.

Without further ado, once again, we shall let the rich land of Anatolia speak for itself...

İbrahim Yelmenoğlu
General Manager

Anadolu Uygarlıklarının Özü

Giriş

MÖ 2. binyıldan itibaren Anadolu'da varlık gösteren ve bölgenin kültürel tarihinde derin izler bırakan medeniyetleri inceleyen Tüpraş Anadolu Uygarlıkları Serisi, Anadolu'nun zengin tarihini kitaplaştırmak amacıyla 2011 yılında uluslararası ve kolektif bir yayın projesi olarak ortaya çıktı. Seri kapsamında *Urartular* (2011), *Frigler* (2012), *Hititler* (2013), *Pergamon* (2014), *Lykialılar* (2016), *Persler* (2017), *Assurlular* (2018), *Hellenistik ve Roma Dönemi* (2019), *Karialılar* (2020), *Bizanslılar* (2021), *İonialılar* (2022) ve *Pamphyliyalılar* (2024) olmak üzere çift dilde 12 kitap yayımlandı. Anadolu Uygarlıkları Serisi akademisyenlere, bağımsız araştırmacılara ve arkeolojiye ilgi duyan okurlara, alanında uzman araştırmacılar tarafından kaleme alınmış doğru ve güncel bilgilere ulaşma olanağı sunarken bilim insanlarına da çalışmalarını çift dilli formatta yayımlayarak uluslararası okuyucu kitlesine ulaştırma fırsatı sağladı. Uzun soluklu bu kolektif yayın süreci, Türk arkeoloji yayıncılığında terminolojik standartların oluşumuna önemli ölçüde katkı sunmasının yanı sıra dünyanın farklı ülkelerinden ve çeşitli disiplinlerden araştırmacıları aynı çatı altında buluşturmayı da başardı.

Seriye genel bir perspektif getiren bu kısa giriş yazısında, Anadolu arkeolojisine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunmak mümkün olmasa da Anadolu uygarlıklarının Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne kadar anahtar kavramlarının listelenmesi ve tarihsel bağlamının bütüncül bir bakışla sunulması amaçlanmıştır.

Kitabın Kapsamı ve Kullanılan Metodoloji

Elinizdeki kitap, seri kapsamında bugüne kadar yayımlanan kitaplardan seçilmiş makalelerden oluşan bir Anadolu uygarlıkları derlemesidir. Böylelikle, Anadolu'nun yazılı tarihinin başlangıcından günümüze uzanan kültürel katmanları ve Anadolu Uygarlıkları Serisi'nin özü okurlarla buluşturulmak istenmiştir.

Kitap, MÖ 2. binyılda Mezopotamya'dan çıkarak Anadolu'da ticaret kolonileri kuran Asurlulardan, Anadolu'nun ilk krallığını kurarak Yakındoğu'nun süper güçlerinden birine dönüşen Hititlere; doğa bilimleri, felsefe ve edebiyatın temellerini Batı Anadolu'da atan İonialılardan, Roma İmparatorluğu'nun Doğu'daki mirasçısı sayılan Bizanslılara uzanan geniş bir tarihi perspektif sunmaktadır. 2011-2024 yılları arasında yayımlanan 12 kitabın her birinden seçilen ikişer makale uygarlıklara, kronolojik sıraya ve tematik düzene göre bir araya getirildi. Makale tercihlerinde, serinin uluslararası yayın niteliğine uygun olarak Türk ve yabancı araştırmacılar arasında dengeli bir dağılım gözetildi. Seçilen makalelerden ilkinin uygarlıkların tarihi, coğrafyası ve kökenine ilişkin genel bir çerçeve sunmasına, ikinci makalelerinse bu uygarlıkların karakteristik özelliklerine veya özgün yönlerine odaklanmasına özen gösterildi. Elbette, Anadolu Uygarlıkları Serisi'nin başladığı 2011 yılından bu yana Anadolu arkeolojisine dair bilgilerimiz yeni araştırmalar ışığında önemli ölçüde değişti. Bu doğrultuda seçkide yer alan makaleler yazarları tarafından tekrar gözden geçirildi ve çapraz makale referansları güncellendi. Yeni arkeolojik bulgular, bibliyografik eklemeler ve terminolojik güncellemelerle içerik zenginleşti, yeni bir indeks ve sözlük oluşturuldu.

Türkiye'deki arkeoloji yayıncılığında –özellikle klasik arkeoloji alanında– Batı'daki örneklerde olduğu gibi yerleşik ve genel kabul görmüş bir terminoloji standardı uzun süre oluşturulamamıştır. Latince, Yunanca, Türkçe ve İngilizce isim ve terimlerin birbiriyle çelişen ve standart dışı biçimlerde kullanılması, bu alandaki yayınlarda önemli ölçüde terminolojik tutarsızlığa yol açmıştır. Tüpraş Anadolu Uygarlıkları Serisi, yayımlanmaya başlandığı 2011 yılından bu yana, yalnızca içerik açısından değil, dil ve terminoloji açısından da kayda değer bir gelişim ve olgunlaşma sürecinden

The Essence of Anatolian Civilizations

Introduction

The Tüpraş Anatolian Civilizations Series, which examines the civilizations that have inhabited Anatolia and left deep traces in the cultural history of the region since the 2nd millennium BCE, emerged in 2011 as an international, collaborative publication project aimed at capturing the rich history of Anatolia on the pages of a book series. Within the scope of this series, twelve bilingual volumes were published on the *Uartians* (2011), *Phrygians* (2012), *Hittites* (2013), *Pergamon* (2014), *Lycians* (2016), *Persians* (2017), *Assyrians* (2018), *Hellenistic and Roman Period* (2019), *Carians* (2020), *Byzantine Anatolia* (2021), *Ionians* (2022) and *Pamphylia* (2024). The Anatolian Civilizations Series not only provided the academia, independent researchers, and readers interested in archaeology with the opportunity to access accurate and up-to-date information on a wide variety of subjects written by expert scholars in their fields, but it also provided scholars with the opportunity to publish their work in a bilingual format accessible to an international audience. This long-term collective publication process contributed significantly to the establishment of terminological standards in Turkish-language publications on archaeology, and it also succeeded in bringing together researchers specialized in various disciplines from different countries of the world under the same roof.

It is not possible to present a comprehensive survey of Anatolian archaeology in this brief introduction that intends to situate the book series in a broad perspective. In this chapter, therefore, we adopt a holistic approach and present some key concepts in Anatolian civilizations from the Bronze Ages to the Byzantine Period in their historical context.

Scope of the Book and Selection Method

This book is a one-volume compendium of selected articles published in the multi-volume series on Anatolian civilizations. In this condensed format, the book aims to convey to the readers the cultural layers of Anatolia from the earliest periods of its historical record to the present day, capturing the essence of the Anatolian Civilizations Series.

The book offers a broad historical perspective from the Assyrians, who came from Mesopotamia and established trade colonies in Anatolia, to the Hittites, who founded the first kingdom of Anatolia and became a superpower in the Near East in the 2nd millennium BCE; and from the Ionians, who laid the foundations of natural sciences, philosophy and literature in western Anatolia, to Byzantium, regarded as the heirs of the Roman Empire in the East. Two chapters selected from each of the twelve books published between 2011 and 2024 were compiled in this volume to present these prominent civilizations in chronological and thematic order. In compiling this selection, a balanced representation of Turkish and non-Turkish researchers was observed in the spirit of the internationally collaborative nature of the series. Care was taken to ensure that the first of the selected articles on each period or civilization provides a general framework for the historical and geographical context and origins of the cultures in question, while the second focuses on the distinguishing characteristics or unique aspects of these civilizations.

Undoubtedly, our knowledge of Anatolian archaeology has changed dramatically in the light of new research since the Anatolian Civilizations Series began in 2011. Accordingly, the chapters that are included in this compendium were revised by their authors and cross-references were updated. The content was enriched with new archaeological findings, additional bibliographic references, and terminological revisions, and a new index and glossary were created.

Unlike in archaeological scholarship in Western languages, especially in the field of Classical archaeology, a terminological consensus and transliteration standards had not been established for a long time in published scholarly literature on archaeology in the Turkish language. The interchangeable usage of Latin, Greek, Turkish, and English transliterations of proper nouns and terms has created confusion due to the lack of philological standards and led to significant terminological inconsistency in publications in this field. Since the publication of its first volume in 2011, the Tüpraş Anatolian

geçmiştir. Editöryal yaklaşım, Türkçe ve İngilizce metinler arasında bilinçli ve sistematik bir tutarlılığı hedeflemiştir. Türkçe metinlerde Yunanca kökenli terimler tercih edildiğinde, karşılık gelen İngilizce metinlerde Latince/İngilizce biçimleri kullanılmış, böylece iki dilde de terminolojik denge ve anlam bütünlüğü sağlanmıştır.

Seçkiyi hazırlarken karşılaşılan temel zorluklardan biri, Anadolu Uygarlıkları Serisi'ne konu olan uygarlıkları dönemsel ve bölgesel olarak kesin sınırlarla ayırmanın güçlüğüydü. Bu nedenle Seri'de ele alınan uygarlıklar, bu kitap kapsamında "Tunç Çağı'nın Hâkim Güçleri", "Demir Çağı Krallıkları", "Yerel Kimlikler ve Kültürel Çeşitlilik", "Hellenistik ve Roma Dünyası" olmak üzere dört ana başlık altında kronolojik ve tematik olarak sınıflandırılmıştır. Assurlulara ve Hititlere "Tunç Çağı'nın Hâkim Güçleri" başlığı altında yer verilirken, Frigler, Urartular ve Persler "Demir Çağı Krallıkları" başlığı altında yer almıştır. Lykialılar, Kariyalılar, İonialılar ve Pamphyliyalılar "Yerel Kimlikler ve Kültürel Çeşitlilik" başlığı; Pergamon, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu ile Bizans konuları ise "Hellenistik ve Roma Dünyası" başlığı altında sunulmuştur.

Tunç Çağı'nın Hâkim Güçleri

Geleneksel tarih anlayışına göre kültür tarihi, yazının icadı temel alınarak Tarihöncesi Çağlar ve Tarih Çağları olmak üzere iki ana başlık altında incelenir. Tarihöncesi Çağlar yazının henüz kullanılmadığı dönemleri kapsarken, Tarih Çağları yazının icadıyla başlayıp günümüze kadar devam eden yaklaşık 5 bin yıllık süreci ifade eder. Yakınoğuş'ta MÖ yaklaşık 3200'lerde Mezopotamya'da Sümerler tarafından icat edilen yazı yaklaşık 1200 yıl sonra Assurlu tüccarlar aracılığıyla Anadolu'ya taşınmıştır. Bu tarihten önceye ait Anadolu kültür tarihine dair bilgilerimiz arkeolojik buluntuların analizine dayanırken MÖ 2. binyılın başlarından itibaren –önce Assurlu tüccarların, MÖ 1650'den sonra ise Hititli kâtiplerin tuttuğu kayıtlar sayesinde– Anadolu uygarlıklarına ilişkin bilgilerimiz giderek kesinlik kazanır. Bu durum Anadolu'da tarih yazımının seyrini değiştirmiş ve modern araştırmaların da temel taşlarını oluşturmuştur.

Kitapta, Tunç Çağı uygarlıklarından Assurluların kökeni, Mezopotamya'daki ilk faaliyetleri ve Anadolu ile ilişkileri Karen Radner'ın kaleme aldığı "Assur Kenti ve Assur Krallığı Tarihine Genel Bakış" başlıklı makaleyle ele alınmıştır. Assurluların MÖ 2. binyılda Anadolu'ya girişleriyle birlikte önemli bir ticaret merkezine dönüşen Kültepe/Kaniş ise "Kaniş Karumu: Eski Assur Ticaretinin Anadolu'daki Başkenti" başlıklı makaleyle Fikri Kulakoğlu tarafından kaleme alınmıştır. MÖ 1650 yılında I. Hattuşili tarafından kurulan Hitit Krallığı, Anadolu'da devletleşme sürecini başlatan ve yaklaşık 450 yıl boyunca varlıklarını sürdüren bir diğer Tunç Çağı uygarlığıdır. Hititlerin genel tarihini, bu alandaki önde gelen araştırmacılardan Theo P. J. van den Hout, "Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi" başlıklı makalesiyle aktarmaktadır. Hitit Devleti'nin kuruluşuyla yaklaşık aynı yıllarda, I. Hattuşili'nin Suriye seferleri sırasında Babilli kâtipler aracılığıyla Anadolu'ya getirdiği Mezopotamya kökenli çiviyazısı Hititler tarafından benimsenmiş ve resmi kayıtlarda kullanılmaya başlanmıştır. O tarihe dek yalnızca Assurca yazılmış ticari belgeler aracılığıyla kısmen belgelenen Anadolu tarihi, artık Hititçe yazılan sosyal, ekonomik, ticari, dini ve hukuki metinlerle giderek daha ayrıntılı ve sistematik biçimde kayıt altına alınmıştır. 1915 yılında dilbilimci B. Hrozný'nin Hitit dilini çözmesiyle Anadolu tarihi yazılı belgeler üzerinden araştırılabilir hale gelir. Kitapta, Meltem Doğan-Alparslan, Hattuşa kazılarında ortaya çıkarılan ve Hitit toplumunun hafızasını barındıran arşivleri, bu arşivleri oluşturan ve toplumun yüksek sınıfını temsil eden kâtipleri, "Hitit Dönemi Anadolu'sunda Kâtipler ve Arşivler" başlıklı makalesiyle incelemektedir.

Demir Çağı Krallıkları

Demir Çağı Anadolu'su, çok merkezli bir politik yapıya sahiptir. MÖ 1200'lerde Hitit Krallığı'nın çöküşünü takiben, Balkanlar'dan Boğazlar yoluyla Orta Anadolu'ya gelen Frigler; Doğu Anadolu'da krallık kuran Urartular ve İran bölgesinde doğarak Anadolu'ya yaklaşık iki yüzyıl boyunca egemen olan Akhaimenidler (Persler) bu dönemin öne çıkan siyasi güç merkezlerini temsil etmektedir.

Kitabın "Frigler" bölümünde Susanne Berndt-Ersöz, "Frig Krallığı: Kökenleri, Tarihi ve Politik Gelişimi" başlıklı makalesinde, Balkan kökenli Friglerin Gordion merkezli yükselişini ve

Civilizations Series has undergone a remarkable process of development and maturation not only in terms of content but also in terms of bilingual terminological standards. Our deliberate editorial approach aimed for systematic consistency between Turkish and English texts. Accordingly, terms and proper nouns were used in their original Greek form in the Turkish text, while Latin/English transliteration was preferred in the corresponding English text, thus ensuring terminological consistency and semantic coherence in both languages.

One of the major challenges we encountered while preparing this compendium was the difficulty of grouping the cultures/civilizations covered by the Anatolian Civilizations Series into clearly defined periods or regions with clear boundaries. For this reason, civilizations examined in the series are classified chronologically and thematically under four main headings in this book: “Dominant Powers of the Bronze Age”, “Iron Age Kingdoms”, “Local Identities and Cultural Diversity”, and “Hellenistic and Roman World”. The first section, “Dominant Powers of the Bronze Age”, includes chapters on the Assyrians and the Hittites, while the second, “Iron Age Kingdoms”, presents chapters on the Phrygians, Urartians, and Persians. Under the heading “Local Identities and Cultural Diversity”, we see the Lycians, Carians, Ionians, and Pamphylians, and the final section titled “Hellenistic and Roman World”, presents chapters on Pergamon, Anatolia in the Hellenistic and Roman Periods, and Byzantine Anatolia.

Dominant Powers of the Bronze Age

In the traditional disciplinary approach to history, the study of the human past is divided into two major epochs as Prehistoric and Historical Ages, where the invention of writing is accepted as the benchmark. In this framework, Prehistoric Ages correspond to the periods when writing was not in use, while the Historical Ages begin with the invention of writing and cover the entire span of approximately five thousand years until the present day. In the ancient Near East, writing was invented by the Sumerians in Mesopotamia around 3200 BCE, and it was introduced to Anatolia by Assyrian merchants about 1200 years later. Our knowledge of Anatolian cultural history prior to this date is based solely on archaeological evidence, but beginning with the early 2nd millennium BCE, the early textual correspondence of the Assyrian merchants and the later records kept by Hittite scribes after 1650 BCE add increasing precision to our knowledge of Anatolian civilizations. The availability of this textual evidence has changed the course of historiography in Anatolia and formed the cornerstones of modern scholarship.

In this book, the origins of the *Assyrians*, who were among the most notable Bronze Age civilizations, their early activities in Mesopotamia, and their relations with Anatolia are examined by Karen Radner in her chapter titled “The City of Aššur and the Kingdom of Assyria: A Historical Overview”. The site of Kültepe/Kaneš, which became a prominent trade center with the involvement of the Assyrians in Anatolian trade in the 2nd millennium BCE, is presented in Fikri Kulakoğlu’s chapter titled “Karum Kaneš: The Capital City of Old Assyrian Trade in Anatolia”. Another significant Bronze Age civilization, which embodied the process of state formation in Anatolia and continued to exist for about 450 years, was the Hittite Empire, founded by Hattušili I in 1650 BCE. Theo P. J. van den Hout, a leading scholar in Hittite studies, presents an overview of Hittite history in the next chapter, titled “A Short History of the Hittite Kingdom and Empire”. In about the same years as the establishment of the Hittite State, the Mesopotamian cuneiform script was re-introduced to Anatolia by the Babylonian scribes, who were brought to the court by Hattušili I after his Syrian campaign; it was adopted by the Hittites and used in official records. Historical documentation about Anatolia, which had been restricted to commercial documents in the Assyrian language until then, came to incorporate increasingly more nuanced and systematic records concerning social, economic, commercial, religious, and legal matters, written in the Hittite language. In 1915, with the linguist B. Hrozný’s decipherment of the Hittite language, it became possible to research the ancient history of Anatolia through texts. In this compendium, in her chapter titled “Scribes and Archives in Hittite Anatolia”, Meltem Doğan-Alparslan examines the cuneiform archives unearthed by excavations at Hattuša, which have preserved the memory of Hittite society, and she discusses our knowledge about the scribes who created these archives and belonged to a high social class.

Iron Age Kingdoms

Anatolia had a polycentric political structure in the Iron Age. The prominent nodes of political power in the period after the collapse of the Hittite Kingdom in ca. 1200 BCE included the Phrygians

Kimmer tehdidiyle yeniden şekillenen sınırlarını tartışmaktadır. Taciser Tüfekçi Sivas ise “Frig Vadileri ve Kutsal Yazılıkaya – Midas Kenti” başlıklı makalesiyle Friglerin kutsal alanlarını ve kaya anıtlarını analiz etmektedir.

“Urartular” bölümünde Kemalettin Köroğlu, “Urartu: Krallık ve Aşiretler” başlıklı makalesinde Urartu Krallığı’nın genel tarihine ışık tutarken, Van Gölü havzasındaki kaleler ağı ile kral-aşiret ilişkilerini de çözümlemektedir. Paul Zimansky ise “Urartu ve Çağdaşları” başlıklı makalesinde Urartu’nun Frigler, Assurlular, Medler ve Kimmerler ile kurduğu değişken askeri ve diplomatik ilişkileri ortaya koymaktadır.

“Persler” bölümünde Pierre Briant, “Persler Kimdir?” başlıklı makalesiyle Büyük Kyros önderliğindeki Akhaimenidlerin kimlik inşasını ve yükseliş sürecini ele alırken, Suat Ateşlier, “Anadolu’da Pers Dönemi Yapıları” başlıklı makalesinde dönemin mimari geleneklerini, saray-yol sistemini ve satraplık mimarisinin özelliklerini ayrıntılı biçimde incelemektedir.

Yerel Kimlikler ve Kültürel Çeşitlilik

Anadolu’nun Ege ve Akdeniz kıyıları, çok dilli ve çok katmanlı bir kültürel yapı sunmaktadır. Bu bölgelerde tarih boyunca farklı etnik ve coğrafi grupların bir arada varlık göstermesiyle kayda değer bir kültürel çeşitlilik oluşmuştur. Doğu Yunanlar olarak bilinen İonlar, Anadolu’nun yerel halklarından Lukka kökenli Lykialılar, isimleri efsanevi “Deniz Kavimleri” arasında geçen Kariyalılar ve adı “tüm kabileler ülkesi” anlamına gelen Pamphyliyalılar kıyı Anadolu’nun kültürel çeşitliliğini biçimlendiren başlıca topluluklardır.

Günümüzde yaklaşık Teke Yarımadası ile örtüşen bölge, Antikçağ’da Lykia olarak bilinmekteydi. Hitit kaynaklarında Lukka olarak anılan Lykialılar, Geç Tunç Çağı’nda Karia (Hititçe: *Karkışa*) halkıyla komşuluk ilişkisi kurmuş ve Geç Tunç Çağı’nın Troia Savaşı ve Kadeş Savaşı gibi önemli olaylarında birlikte hareket etmişlerdi. MÖ 4. yüzyılın ortalarında iki bölge, Pers İmparatorluğu’nun bölgedeki çıkarları doğrultusunda Hekatomnos Hanedanı yönetimindeki Karia Satraplığı’na bağlanarak idari bakımdan birleştirilmiştir.

Kitapta, Anadolu Yarımadası’nın dağlık güneybatı köşesinde konumlanmış Lykia’nın coğrafyası ve sınırları Hartmut Blum tarafından kaleme alınan “Lykia’nın Tarihi Coğrafyası” başlıklı makaleyle aktarılırken, Zeynep Kuban, “Lykia Kaya Mezarları” makalesinde mezar tipleriyle ünlenen bölgenin kaya mezarlarını ve ölü gömme geleneklerini ele almaktadır. Gary Reger, “Karia’nın Sınırları, Hudutları ve Sınır Bölgeleri” başlıklı makalesinde Karia Bölgesi’nin siyasi ve coğrafi sınırlarını çizmekte, Koray Konuk ise “Karia Bölgesi’nin Arkaik ve Klasik Dönem Sikkeleri” başlıklı makalesiyle paranın tarihine odaklanmaktadır.

Geç Tunç Çağı’nın bitiminden Büyük İskender’in Doğu Seferi’ne kadar olan süreçte İonia Bölgesi –Antikçağ metinlerinin de etkisiyle– yakın zamana dek Eski Yunan uygarlığının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu görüşün temel dayanağı Erken Demir Çağı’nda Kıta Yunanistan ile İonia’nın da içinde yer aldığı Batı Anadolu arasında yaşanan nüfus hareketleridir. Geleneksel arkeolojik yaklaşım İonların MÖ 1. binyılın başlarında Kıta Yunanistan’dan geldiklerini ve kültürlerini Anadolu’nun batı kıyılarına taşıdıklarını kabul etse de son yirmi yılda elde edilen arkeolojik veriler İonia’nın iskân tarihinin birçok yerde MÖ 1. binyılın öncesine kadar uzandığını ortaya koymaktadır. İonialılar, kuzeyde Phokaiadan güneyde Miletos’a dek uzanan bölgede ve adalarda 12 kentte yerleşimler kurmuşlar ve bu kentleri İon kimliğiyle şekillendirmişlerdi. David Hill ve Elif Koparal’ın ortak kaleme aldıkları “İonia Şehir Devletleri ve Hinterlandları” başlıklı makalede İonialıların etki alanları ve kentler arası ilişkiler tartışılıyor. İonia, Eski Yunan kültürel coğrafyasının çekirdeğinde değil de çeperinde sayılmasına karşın, bugün Klasik Yunan uygarlığı olarak tanımladığımız kültürü şekillendiren pek çok tarihi olay bu bölgede cereyan etmiş, çok sayıda tarihi kişilik bu topraklarda yaşamıştır. Miletoslu Thales ve Anaksimandros, Ephesoslu Herakleitos, Klazomenailı Anaksagoras ve Kolophonlu Ksenophanes İonia felsefe okulunun öncüleriydi. Andrew Gregory, “İonia’da Erken Dönem’de Felsefi Düşünce” başlıklı makalesinde doğa felsefesinin doğuşunu kent ve sosyoekonomik bağlam üzerinden ele alıyor.

who came to Central Anatolia from the Balkans through the Straits, the Urartians who established a kingdom in Eastern Anatolia, and the Achaemenids (Persians) who emerged in Iran and came to dominate Anatolia for about two centuries.

In the section dedicated to the *Phrygians*, in her chapter titled “The Phrygian Kingdom: Origins, History and Political Development”, Susanne Berndt-Ersöz discusses the Phrygians’ rise to prominence after they left the Balkans and settled around their capital at Gordion, and their changing borders against the Cimmerian threat. In the following chapter, titled “Phrygian Valleys and the Sacred Sites of Yazılıkaya – Midas City”, Taciser Tüfekçi Sivas examines Phrygian sanctuaries and rock monuments.

In the section about the *Urartians*, Kemalettin Köroğlu’s chapter titled “Urartu: The Kingdom and Tribes” sheds light on the historical development of the Urartian Kingdom, while analyzing the network of fortresses in the Lake Van basin and the relations between the king and the tribes. In the chapter titled “Urartu and its Contemporaries”, Paul Zimansky elaborates on the fluctuating military and diplomatic relations that Urartu established with the Phrygians, Assyrians, Medes, and Cimmerians.

Concerning the *Persians*, in his article titled “Who are the Persians?”, Pierre Briant discusses the process of identity construction and consolidation of power that the Achaemenids underwent, led by Cyrus the Great; and in the chapter titled “Architecture during the Persian Period in Anatolia”, Suat Ateşlier examines in detail the architectural traditions of the period, the palace-road system, and the characteristics of architecture in the satrapies.

Local Identities and Cultural Diversity

The Aegean and Mediterranean coasts of Anatolia offer a multilingual and multi-layered cultural landscape. The coexistence of different ethnic groups and peoples of different geographical origins in these coastal regions throughout the human past has contributed greatly to cultural diversity. Among major communities that shaped the cultural mosaic of coastal Anatolia were the Ionians, known as the Eastern Greeks; the Lycians, an indigenous Anatolian people originally known as *Lukka*; the Carians, who are listed among the legendary “Sea Peoples”; and the people of Pamphylia, which literally means “the land of all tribes”.

The region comprised by the Teke Peninsula today was known as Lycia in antiquity. The Lycians, referred to as *Lukka* in Hittite sources, established neighborly relations with the people of Caria (Hittite: *Karkiša*) in the Late Bronze Age and acted as allies at crucial turning points in history including the Trojan War and the Battle of Kadeš. In the mid-4th century BCE, the two regions were administratively united and annexed to the Carian Satrapy under the Hekatomnos Dynasty in line with the interests of the Persian Empire in the region.

In the book, the geographical characteristics and the borders of Lycia, situated in the mountainous southwest corner of the Anatolian Peninsula, are conveyed in the chapter titled “Historical Geography of Lycia” written by Hartmut Blum; and the rock tombs and burial traditions of the region, which is famous for the distinctive types of its monumental tombs, are discussed in “Lycian Rock-cut Tombs” penned by Zeynep Kuban. In the chapter titled “Carian Frontiers, Boundaries, and Borderlands in Regional Context”, Gary Reger delineates the political and geographical boundaries of Caria as a region; and in “Archaic and Classical Coins of Caria”, Koray Konuk focuses on the early history of money in Caria.

In part due to the epistemological biases in text-based scholarship, until recently, Ionia was regarded as a region that was part of Ancient Greek civilization during the period from the end of the Late Bronze Age to the Eastern Campaign of Alexander the Great. The main premise of this view is the population movements between Continental Greece and Western Anatolia, including Ionia, in the Early Iron Age. Although the conventional interpretation of the archaeological record claims that the Ionians came from Continental Greece in the early 1st millennium BCE and brought their culture to the western shores of Anatolia, the last twenty years of research in Ionia demonstrate that relevant archaeological data in the settlement history of Ionia date to times before the 1st millennium BCE at many locations in the region. The Ionians established twelve city settlements on the islands and along the coast from Phocaea in the north to Miletus in the south and they forged the cultural life of these cities in their Ionian identity. Ionians’ sphere of influence and the relations between cities are discussed in the chapter titled “Ionian Poleis and their Hinterlands”, co-authored by David Hill and Elif Koparal. Although Ionia is considered peripheral, rather than central, to the geographical core

Günümüzde Antalya ve çevresini kapsayan ve “tüm kabileler ülkesi” anlamına gelen Pamphylia –adından da anlaşılacağı üzere– farklı halkların kaynaşmasıyla şekillenen bir bölgedir. Antik kaynaklar Pamphylia’nın Troia Savaşı sonrasında Yunan kahramanlarca kolonize edildiğini belirtse de arkeolojik ve dilbilimsel veriler bölgede yerel Anadolulu unsurların da varlığını gösteriyor. Araştırmalar Anadolu Paleolitiği için en önemli yerleşimlerden Karain Mağarası’nı da barındıran bölgenin Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı gibi Demir Çağı öncesi dönemlerde de iskân edildiğini ortaya koymaktadır. Hitit metinlerinde *Parha* olarak geçen Perge Akropolisi’nde yapılan araştırmalar bölgenin Erken Tunç Çağı’ndan itibaren kesintisiz yerleşim gördüğünü göstermiştir. Harun Taşkiran ve Yavuz Aydın ortak kaleme aldıkları “Prehistorik Çağlarda Pamphylia” başlıklı makalede bölgenin Paleolitik-Neolitik sürekliliğini ele alıyorlar. Karain’den gelen mevcut veriler ışığında Pamphylia Bölgesi’nin iskân tarihini günümüzden yaklaşık 500.000 yıl önceye dayandırmak, hatalı bir değerlendirme olmayacaktır. Bu makalenin tamamlayıcısı olarak Mustafa Adak “Erken Dönemlerden Klasik Çağ Sonuna Kadar Pamphylia Tarihi” başlıklı makalesiyle Neolitik sonrası, Kalkolitik Çağ yerleşimlerinden Hellenistik Dönem’e kadar Pamphylia’nın iskân tarihine yönelik genel bir perspektif sunuyor. Aynı zamanda bölgenin Hellenistik öncesi çok kültürlü yapısını kronolojik bir çerçeveye oturtuyor.

Hellenistik ve Roma Dünyası

MÖ 1200’lerde başlayıp MÖ 4. yüzyılda son bulan Demir Çağı’nın ardından, Anadolu tarihinde yeni bir sayfa Hellenistik Dönem ile açılır. Makedonia kralı Büyük İskender, MÖ 4. yüzyılda ordusuyla Makedonia’dan Hindistan’a uzanan fetihlere girişerek devasa bir Hellenistik İmparatorluk kurar. Büyük İskender’in seferleri Pers İmparatorluğu’nu sona erdirip Yunan kültürünü Doğu’ya yayarak bu yeni dönemin temelini atmıştır. MÖ 323 yılındaki erken ölümü sonrasında general-leri arasında başlayan Diadokhlar Savaşı imparatorluğun paylaşılmasına yol açmıştır. Büyük güç mücadeleleri sonucunda Anadolu topraklarında Seleukoslar, Ptolemaioslar, Antigonoslar gibi Hellenistik krallıklar ortaya çıkmıştır. Pergamon gibi kentler bu mücadele ortamında yükselerek Hellenistik Çağ’da bölgesel bir güç merkezi haline gelmişlerdir.

Oğuz Tekin, “Büyük İskender’in Doğu Seferi ve Hellenistik Çağ” başlıklı makalesinde İskender’in Asya seferlerini ve bu seferlerin neticesinde şekillenen Hellenistik Çağ’ı detaylı biçimde ele alıyor. İskender’in ardılları yönetiminde Hellenistik kültür Anadolu’nun pek çok kentine nüfuz etmiş, yerel geleneklerle harmanlanan kozmopolit bir uygarlık doğmuştur. Bu dönemde bilim, sanat ve şehircilik alanlarında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin, Pergamon kenti bu çağda önemli bir kültür ve öğrenim merkezi olarak öne çıkmıştır. Attalos Hanedanı yönetimindeki Pergamon, kütüphanesi, anıtsal mimarisi ve taşıdığı siyasi önemle Hellenistik dünyanın güç merkezlerinden biri olmuştur. Barbara Horejs, bölgeye farklı bir açıdan bakarak “Tarihöncesi Çağlarda Pergamon ve Bakırçay (Kaikos) Ovası” başlıklı makalesinde Pergamon’un tarihöncesi dönemlerini incelemekte ve bu Hellenistik/Roma merkezinin kökenlerini aydınlatmaktadır. Ayrıca bu makale Pergamon ve çevresinin prehistorik buluntularıyla Karain özelinde Pamphylia ve çevresinden gelen prehistorik buluntuları aynı bağlamda karşılaştırarak Akdeniz ile Batı Anadolu prehistoryasını bütüncül bir bakışla değerlendirme olanağı da sunmaktadır.

Hellenistik Dönem’in ortalarına gelindiğinde Anadolu’da güç dengeleri değişmeye ve Roma İmparatorluğu etkisini hissettirmeye başlamıştır. Bölgedeki bazı Hellenistik krallıklar Romalılarla çatışmalara girerken, Pergamon Roma’nın önlenemez yükselişini görüp onlarla ittifak kurma yolunu seçmiştir. Bu ittifakın kaçınılmaz bir sonucu olarak MÖ 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos’un ölmeden önce krallığını Roma’ya bağışlaması, Anadolu’da Roma egemenliğinin başlangıcını simgeleyen kritik bir adım olmuştur. Bu vasiyet ile Pergamon Krallığı Anadolu’daki ilk Roma eyaleti olmuş, ardından bölgedeki diğer krallıklar ve bölgesel güçler de kademeli olarak Roma hâkimiyetine girmişlerdir. MÖ 1. yüzyılın sonuna gelindiğinde Anadolu topraklarının büyük bölümü Roma İmparatorluğu’nun bir parçası haline gelmiş, Pergamon ise Asia Eyaleti’nin başkenti olarak önemini korumuştur. Hans Joachim Gehrke, “Pergamon: Bir Antikçağ Metropolünün Tarihi” başlıklı makalesinde Hellenistik ve Roma dönemlerinde Anadolu’daki bu önemli

of Ancient Greek culture, many historical events that shaped the cultural complex that we define today as the Classical Greek civilization took place in this region, and many significant historical figures lived in these lands. Thales and Anaximander of Miletus, Heraclitus of Ephesus, Anaxagoras of Clazomenai, and Xenophanes of Colophon were the pioneers of the Ionian school of philosophy. In the chapter titled “Early Philosophical Thought in Ionia”, Andrew Gregory discusses the birth of natural philosophy within the urban and socioeconomic milieu of the times.

The ancient region of Pamphylia, which corresponds to the modern Antalya province and its vicinity today, was characterized by the cultural fusion of diverse peoples, as the literal meaning of its name, Pamphylia, “the land of all tribes”, suggests. Although it is stated in the textual sources that Pamphylia was colonized by Greek heroes after the Trojan War, archaeological and linguistic data show the presence of local Anatolian elements in the region. Research on the pre-Iron Age periods in the region, where the significant Paleolithic site of Karain Cave is located, reveals that the region was inhabited in the Chalcolithic and the Bronze Ages, as well. Excavations at the Acropolis of Perge, which is referred to as *Parha* in Hittite texts, revealed an uninterrupted settlement sequence since the Early Bronze Age. The chapter titled “Prehistoric Pamphylia”, co-authored by Harun Taşkıran and Yavuz Aydın, discusses the Paleolithic – Neolithic continuum in the region. In the light of extant findings at Karain, it could be stated that the history of human inhabitation in Pamphylia stretches back about 500,000 years ago. Complementary to the discussion in this chapter, the following chapter authored by Mustafa Adak, titled “The History of Pamphylia from the Early Periods to the End of the Classical Age”, provides a broad temporal perspective on the settlement history of Pamphylia from the post-Neolithic and Chalcolithic to the Hellenistic Period. This chapter aptly situates the question of cultural diversity and multi-culturalism in the pre-Hellenistic periods in a chronological framework at a regional scale.

Hellenistic and Roman World

After the Iron Age, which lasted from 1200 BCE to the 4th century BCE, the Hellenistic Period opens a new chapter in ancient Anatolian history. In the 4th century BCE, the Macedonian king Alexander the Great embarked on conquests to distant lands with his army and established an immense Hellenistic Empire that stretched from Macedonia to India. Alexander the Great’s campaigns laid the foundation for this new era by ending the Persian Empire and spreading Greek culture to Asia. After Alexander’s death at young age in 323 BCE, the Wars of the Diadochi broke out between his generals and led to the division of the empire into smaller polities. The momentous power struggles of this era culminated in the emergence of dynastic Hellenistic kingdoms such as the Seleucids, the Ptolemies, and the Antigonids in Anatolia. In this environment of heightened political competition, cities like Pergamon rose to prominence and became regional nodes of power in the Hellenistic Period.

In his chapter titled “Alexander the Great: His Eastern Campaign and the Hellenistic Period”, Oğuz Tekin examines Alexander’s Asian campaigns in detail and discusses how these campaigns shaped the Hellenistic world. Under the rule of Alexander’s successors, Hellenistic culture penetrated many Anatolian cities, and a cosmopolitan civilization blended with local traditions was born. Great progress was made in the sciences, arts, and urbanism in this period. For example, the city of Pergamon came to the fore as an important center of culture and learning in this era. With its library, monumental architecture, and political significance under the rule of the Attalid Dynasty, Pergamon became a power node in the Hellenistic world. In the chapter titled “Pergamon and the Caicus Valley in Prehistoric Times”, Barbara Horejs provides an uncommon perspective on Pergamon’s ancient past, and examines the prehistoric settlements in the vicinity, shedding light on the local roots of this important Hellenistic/Roman center. Additionally, this chapter offers the opportunity to evaluate the prehistory of the Mediterranean and Western Anatolia as a whole by providing a long-term comparative perspective on prehistoric Pergamon and prehistoric Pamphylia in the same volume.

By the middle of the Hellenistic Period, the balances of power in Anatolia had shifted and the influence of the Roman Empire was strengthening. While some Hellenistic kingdoms were entering into conflicts with the Romans, Pergamon saw the inevitable rise of Rome drawing near and chose to become its ally. As an unpreventable outcome of this alliance with Rome, Attalus III, the king of Pergamon, granted Rome the right to rule Pergamon in 133 BCE before his death, which was a critical step that historically marks the beginning of Roman rule in Anatolia. With Attalus’ will, the Kingdom of Pergamon became the first Roman province in Anatolia, and in time other kingdoms and regional powers in the region gradually came under Roman rule. By the end of the 1st century

metropolün parlak tarihine odaklanarak, Pergamon'un her iki dönemdeki rolünü incelemektedir. Bu sayede, Anadolu'da Roma Dönemi'yle birlikte Hellenistik Dönem mirasının nasıl devralınıp sürdürüldüğü daha iyi anlaşılmaktadır.

Roma egemenliği, Anadolu'ya otoriteyle beraber pek çok köklü idari ve toplumsal dönüşümler de getirmiştir. Roma'nın devlet organizasyonu, sanatı ve mimarisi gibi öğeler bölgeye nüfuz etmiş, imparatorluğun barış ve istikrar ortamı olan "Pax Romana" döneminde Anadolu'daki pek çok kent gelişerek altın çağını yaşamıştır. Roma İmparatorluğu ele geçirdiği topraklarda idari kontrolü sağlamak için eyalet sistemini kullanmıştır. Christian Marek "Anadolu'daki Roma Eyaletlerine Genel Bakış" başlıklı makalesinde Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki egemenliğinde belirleyici rol oynayan eyalet sistemini ele alıyor. Roma İmparatorluğu'nun geç döneminde, özellikle MS 4. yüzyıldan itibaren, imparatorluk coğrafi ve kültürel olarak Doğu ve Batı şeklinde ayrışmaya başlamış, Anadolu ise Doğu yarısında kalmıştır. Tarihsel süreklilik açısından Doğu'daki imparatorlar kendilerini Roma'nın devamı olarak görseler ve "Roma İmparatoru" sıfatıyla hükmetmeler de bu dönem modern tarih yazımında –kültürel ve dilsel dönüşümünü vurgulamak amacıyla– "Bizans İmparatorluğu" olarak anılmaktadır. Nitekim Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ni Geç Roma'dan kesin çizgilerle ayırt etmek her zaman kolay olmasa da din ve sanat anlayışındaki değişimler, sikke ikonografisindeki farklılıklar ve özellikle MS 7. yüzyıldan sonra resmi dilin Latince'den Yunan-caya dönüşmesi gibi belirgin ayrımlar mevcuttur. Araştırmacılar, bu keskin kültürel değişimler nedeniyle ortaya çıkan terminolojik ve kronolojik karmaşayı gidermek amacıyla İstanbul'un Antikçağ'daki adından (Byzantion) esinlenerek Doğu Roma'ya "Bizans" adını vermişlerdir. Böylece "Bizans", Roma İmparatorluğu'nun devamı olan ama ondan dil, din ve kültür bakımından farklılaşan Doğu medeniyetini tanımlayan bir kavram haline gelmiştir. John F. Haldon, "Bizans Dönemi'nde Anadolu" başlıklı makalesinde Bizans yönetimindeki Anadolu'nun geçirdiği siyasi ve sosyoekonomik dönüşümleri kapsamlı bir biçimde incelemektedir. Hristiyanlığın etkisiyle Anadolu'da dini ve sanatsal hayat da büyük dönüşümler geçirmiştir. Örneğin, kiliselerde ve manastırlarda görülen duvar resimleri ve mozaikler gibi anıtsal resim sanatında aziz ve azize tasvirleri yaygınlaşmış, bu tasvirler Anadolu'daki Bizans sanatının tipik ögesi haline gelmiştir. Şebnem Dönbekçi, "Anadolu'da Bizans Anıtsal Resim Sanatında Azizler ve Azizeler" başlıklı makalesinde bu dönemin zengin sanatsal dünyasını ayrıntılarıyla inceleyerek Bizans toplumunun dini ve renkli ikonografisine ışık tutmaktadır.

Teşekkür

Tüpraş Anadolu Uygarıkları Serisi yalnızca içerdiği akademik makalelerle değil, aynı zamanda uluslararası ve disiplinlerarası işbirliği, çift dillilikte sağlanan terminolojik tutarlılık ve yayın kalitesiyle Türk arkeoloji yayıncılığına anlamlı bir katkı sunmuştur. Bu kolektif ürünün oluşmasına farklı ülkelerden emek ve destek veren 287 akademisyen ve araştırmacının yanı sıra metinleri özenle değerlendiren ve dengeleyici rol üstlenen editörlerimiz, redaktörlerimiz, düzeltmenlerimiz, çevirmenlerimiz ve grafikerlerimiz büyük pay sahibidir. Bilimsel birikimlerini, tasarımsal ve editöryal deneyimlerini bu ortak çalışmaya yansıtan tüm katkı sahiplerine teşekkür ederim.

Son olarak, Anadolu Uygarıkları Serisi'nin ortaya çıkmasını ve uzun soluklu bir yayın projesine dönüşmesini mümkün kılan Tüpraş'a ve Yapı Kredi Yayınları'na özel teşekkürlerimi sunarım.

Nihat Tekdemir
Seri Editörü

BCE, most of Anatolia had become a part of the Roman Empire, and Pergamon upheld its importance as the capital of the Asia Province. In the chapter titled “A Brief History of Pergamon as an Ancient Metropolis”, Hans Joachim Gehrke focuses on the accomplished history of this important metropolis in Anatolia during the Hellenistic and Roman periods, critically examining the role of Pergamon in both periods. Through this temporal framework, this chapter provides a glimpse into the process of the transmission of Hellenistic Period Anatolian cultural heritage into the Roman Period in the region.

Along with authoritarian hegemony, Roman rule in Anatolia brought about many radical administrative and social transformations. Roman principles in administrative organization, arts, and architecture penetrated the region, and many cities in Anatolia flourished as they experienced a golden age under “Pax Romana”, which was the environment of peace and stability that the empire maintained within its borders. The Roman Empire used a provincial system to ensure administrative control in its conquered territories. In the chapter titled “An Overview of Roman Provinces in Anatolia”, Christian Marek discusses the administrative system of provinces, which played a decisive role in the Roman Empire’s domination in Anatolia. In its late period, especially after the 4th century CE, the Roman Empire began to dissolve and split geographically and culturally into East and West, with Anatolia remaining in the Eastern dominion. Although the emperors in the East regarded themselves as the heirs of Rome and ruled bearing the title “Roman Emperor” capitalizing on this historical continuity, this new era is called the “Byzantine Empire” in modern historiography in order to highlight the cultural and linguistic distinction of this period from the one preceding it. As a matter of fact, while it may not always be easy to distinguish the Eastern Roman (Byzantine) Period from the Late Roman Period, there are clear distinctions between the two in terms of the conceptualization and expression of religion and art, iconographic differences in numismatics, and the transformation of the official language from Latin to Greek, especially after the 7th century CE. To eliminate terminological and chronological confusion in scholarship concerning this transition process with abrupt cultural changes, researchers coined the term “Byzantium”, derived from the name of Istanbul in antiquity (*Byzantion*), to refer to Eastern Rome. Thus, “Byzantium” assumed a conceptual sense that embodies a Near Eastern civilization, that is at once the continuation of the Roman Empire and a new era with a distinct language, religion, and culture.

In the chapter titled “Anatolia in the Byzantine Period”, John F. Haldon presents a comprehensive examination of the political and socioeconomic transformations in Anatolia under Byzantine rule. With the influence of Christianity, religious and artistic life in Anatolia also underwent a great transformation. For example, depictions of male and female saints became widespread in monumental figurative compositions as seen in frescoes and mosaics in churches and monasteries; and these depictions became typical elements of Byzantine art in Anatolia. In her chapter titled “Saints in Byzantine Monumental Painting in Anatolia”, Şebnem Dönbekci sheds light on the colorful religious iconography in Byzantine society by examining the rich artistic world of this period in detail.

Acknowledgments

The Tüpraş Anatolian Civilizations Series has made a significant contribution to the repository of scholarly archaeological literature in the Turkish language not only by the academic articles it has offered to readership, but also with its principle-driven vision of international and interdisciplinary cooperation, bilingual terminological consistency, and topnotch editorial and printing quality. In addition to the 287 academic researchers from different countries who supported the formation of this collective product by contributing chapters, our editors, proofreaders, copyeditors, translators, and graphic designers played a crucial role in creating a well-balanced, high-quality publication series. I thank all contributors who shared their expert knowledge and skills in the realization process of the content, design, and editorship throughout this collegial endeavor.

Finally, I would like to express my heartfelt gratitude to Tüpraş and Yapı Kredi Culture, Arts and Publishing for making it possible for the Anatolian Civilizations Series to emerge and transform into a long-term publication project.

Nihat Tekdemir
Series Editor